

SAVOIR-VIVRE®

Creat cu pasiune și savoir-faire. Un volum Baroque Books & Arts®.

Simona Vasilache

* DICȚIONARUL
MĂRUNȚIȘURILOR

Colecție coordonată de Dana MOROIU

Simona Vasilache

DICȚIONARUL MĂRUNȚIȘURILOR

© Baroque Books & Arts®, 2015, pentru prezenta ediție

Imaginea copertei: Stela LIE

Concepție grafică © Baroque Books & Arts®

Redactor: Denise GEORGESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

VASILACHE, SIMONA

Dicționarul mărunțișurilor / Simona Vasilache;

București: Baroque Books & Arts, 2015

ISBN 978-606-93421-7-6

82.09

Tiparul executat de Monitorul Oficial R.A.

Niciun fragment din această lucrare și nicio componentă grafică nu pot fi reproduse fără acordul scris al deținătorului de copyright, conform Legii Dreptului de Autor.

ADĂPOST

Păstrând, în toate genurile, o recuzită discretă de *policier*, literatura nu duce lipsă de uși secrete, trape, chepenguri, de spații rezervate și exclusive. Locuri ale pericolului, tot atât cât ale adăpostirii, care trădează, la toate vârstele, frici și ingeniozități copilărești.

O anume lipsă a substanței românești, în formele ei clasice, înainte să fi devenit complicată țesătură modernistă, de care proza noastră s-a resimțit, a măturat din inventar și aventura copilăriei, a formării, și accesoriiile ei. Așa încât adăposturile sunt mai curând cotloane ale minții, hăituite de angoase, decât locuri propriu-zise, unghiuri de casă sau de oraș. Caut, totuși, câteva.

Fascinația pentru secret, pentru detectivistica destul de ieftină, deopotrivă cu mintea de copil, îi face pe eroii lui Caragiale campioni la v-ați ascunselea. Lumea lor e dependentă de ieșirea de serviciu, de *qui-pro-quo*, de mască. Și, mai ales, de un loc sigur. Care poate fi dulapul (Efimița și Leonida), butoiul cu „țiment” (Rică), odăița (Mița). Sau chiar lumea cealaltă, pe care-și duce Anghelache secretul. Un urmaș al conștiinciosului funcționar este împătimitul de case (ale neveste-sii) Gogu Nicolau. Disparația lui o povestește Conu' Rache, la un pahar, cu aplombul

omului care și-a făcut datoria de-a scotoci prin viețile altora: „O felie de oraș am luat-o sub plasă, am împănat-o cu agenți, am puricat casă cu casă, din pod până-n pivniță.” Și totuși, povestea scapă, într-un adăpost dincolo de adăposturi. Tainețele lui Mateiu, mult mai de nădejde decât ale tatălui – toți eroii lui Caragiale se ascund ca să fie găsiți –, vin din imaginația unor cititori de Balzac. Legătura dintre arhitectura propriu-zisă, cu firidele ei, și arhitectura romanescă de un anume tip e, iată, evidentă.

În alcătuirea caselor, două niveluri sunt de interes: podul și pivnița. Podul e mai curând mansardă și se leagă, fără înconjur, de proza lui Eliade. Nu-i doar un adăpost la înălțime în calea corigențelor la matematici, ci refugiu vieții pasive. Locul unui program de lucru niciodată respectat, care se transformă din îndeplinirea unei datorii în desăvârșirea unei formări. Un substitut ideal al bibliotecii – altă imagine aproape lipsă din literatura noastră (n-o vom găsi nici măcar pe Jane Eyre, citind în pervazul ferestrei, cu draperia trasă, darmită pe Malachia al lui Eco). Epuizarea nervoasă, în căutare de adăpost, își găsește ieșirea, după vârstă literară și stil, fie în cârciumi retrase sau, dimpotrivă, în văzul lumii, fie în casa mirajelor lui Gavrilescu, fie în retrageri la moșie sau în străinătate. Puține, la scara literaturii, și destul de greu de înseriat.

Pivnița e un adăpost ceva mai lumesc, ținând mai curând de tiflă decât de frică în fața vieții. În parodia cu parfum goliardic *Umbra lui Istrate Dabija-voievod*, „fundul pivniței” e un aliat de nădejde în renunțarea la luptele fără miză: „Când calcă țara hantatarii, / Eu bucuros în lupte merg, / Când între ei se bat magarii, / În fundul pivniței alerg.” Nu altfel, într-o retorică mai modernă, va pune problema Macedonski: „De-ar vrea norocul să-mi zâmbescă / Și să câștig la loterie, / Aș duce-o viață-mpărătească, / Ascuns să nu mai mă găsească / În timp de ani,

ființă vie. // N-aș vrea să am măririi deșerte, / N-am nici-o sete de renume, / Aș înălța mereu concerte / La adăpost de griji și certe, / La adăpost de om și lume“ (*Castele în Spania*). Un hedonism retras, discret, dacă se poate spune, dându-și mâna, pe de altă parte, cu necazurile înecate în aceeași licoare de pivniță din Bacovia: „Eu trebuie să beau, să uit ceea ce nu știe nimeni / Ascuns în pivnița adâncă, fără a spune un cuvânt / Singur să fumez acolo neștiut de nimeni / Altfel, e greu pe pământ...” (*Poemă finală*). Pentru spirit sau pentru trup, sacrificându-le ori pe unul, ori pe altul, într-un balans moșterit, poate, fără veste, de la Faust, pivnița se dovedește un adăpost îndoielnic. Din ea va crește, și mai trădătoare, deopotrivă cu nesigurele, slabele reazămuri ale minții, subpământa. Despre viața subterană, pe ascuns, în romanele de aventură și, altfel, în cele de idei, într-o viitoare lună de vară. Tânjind, sub călduri, după adăpost...

AFACERE

Interesată mai curând de felul cum se risipesc averile sau, lărgind cadrul, de brusca înavuțire și urmările ei, literatura trece în grabă peste mecanismele, instinctele, răbdarea care cetluiesc o afacere bună. Mai atrăgători, pentru ea, sunt păgubașii. Sigur că o comparație între Dănilă Prepeleac și Faust e oarecum enormă, însă ei reprezintă, la urma urmei, aceeași specie. A perdantului din fire, care se crede câștigător prin conjunctură. Și, culmea întoarcerii de noroc, chiar devine, câștigând, dintr-o sclipire a destinului, jocul cu dracul. Altminteri, afacerile pe care le încheie sunt repetat proaste. Și asta fiindcă pornesc din lehamitea de-o situație, mai mult decât dintr-o motivație mai acătării. Faust e sâstisit de cunoaștere, pe care ar vinde-o la preț mic, Dănilă se împacă, încet-încet, cu gândul că norocul nu e pentru el. În feluri care nu se potrivesc, dar care vin dintr-o aceeași filosofie a paharului băut până la fund, amândoi curtează limita. Iar fundul sacului, și al răbdării, e arcul care-i propulsează spre câștig. Unul mai mult de stimă, ce-i drept, dar nu sunt ei oamenii care să nu-l guste.

Lăsând deoparte firile sucite, pe care nici baterea celui-lalt tărâm nu le îndreaptă, afacerile sunt și din cele mai pământene. De pildă, „o afacere de registrat“ îl poate face

pe omul lui Caragiale, din *Petițiune*, să colinde ghișeele înainte de program. Bineînțeles, comedia faptelor neasurate se pune în mișcare. Afacerea nu este a lui, fiindcă asta l-ar încărca, pe acest comis-voiajor *par excellence*, circulând veșnic cu treabă, dar niciodată cu răspunderea ei, cu griji pe care „naturelul” dumisale nu le poate duce. O rudă a prietenului solicită o pensie. Iar el rezolvă, vorba vine, umblând forfota. Și stingându-și cu apă rece calvarul confuziei.

La o „afacere” se bucură și amicul recomandat cu căldură de un alt amic, în *Infamie...* Dincolo de mica festă a binefăcătorului agasat, afacerea în sine e un taler cu două fețe. Cel care o intermediază trebuie să scutească și sentimentele nenorocitului petiționar, și ușa deschisă la persoana sus-pusă. Așa încât stratagema, lipsită, în absolut, de orice noblețe, dar funcțională, relativ, aproape că se justifică.

Costică, cel după care suspină, până la a-l face să se-ntrupeze, ca prin minune, foști amici într-o berărie, a venit la București, după un lung exil la moșie, „cu o afacere foarte importantă”. Cam întârziată, însă. *Petițiunea* acestui amic, precum a celuiilalt, luat de nădușeli, își ratează ținta la mustață. Ceea ce te face să crezi că afacerea, pentru care oameni mai serioși ar sacrifica orice, e o Cenușăreasă, în lumea asta lejeră, în care capitalismul e vorbă-n vânt. Disprețul unui domn chefliu, ca Dabija Voievod, față de comorile la care alte coroane râvnesc – „Că ce sunt recile mademuri, ce aur, pietre și sedef, / Pe lângă vinul copt de vremuri, pe lâng-un haz, pe lâng-un chef?” – se moștenește întocmai în această neglijență a funcționarilor față de tentația lumii lor, căpătuiala. Niște „nifiliști”, plafonați într-o sărăcie nu mai luminată decât a lui Dănilă Prepeleac, sunt toți amicii, avocați, fără sânge și în dodii, ai cauzei altuia. Pierdută, se-nțelege.

În *Politică și delicatețe*, reușita abilului băcan, ajutată de slăbiciunea la icre moi a unei cucoane (ori, mai degrabă

realismul unei dame cum sunt destule la Caragiale, care știe că ițele ea trebuie să le deznoade), poate fi numită o afacere. Bună. Nu ea, însă, poartă acest nume, ci boicotul liberal, ridicol și sortit lichidării fără regrete, la nevoie. Afacerea, deci, e ceva care nu ține, o nostimadă din care nimeni nici nu câștigă, nici nu pierde, dar la care toți consimt. O pierdere de timp, dar nu în sensul abandonului modern, mai cinstit, în felul lui, ci într-o permanentă agitație, în care toți au treabă, și niciunul rezultate. Ne recunoaștem prea bine în acești neobosiți oameni ocupați. Investind totul într-o afacere care seamănă atât de îndeaproape cu o dandana.

ALUAT

Pesemne că legi precise – în care, necunoscându-le cu de-amănuntul, nu mă bag – rânduiesc forma împletită, ori petrecută, deopotrivă a covrigilor și cozonacilor. Confecții de cocă, trăgând după ele, cum mă străduiesc să arăt, trene nu doar de mirosuri, la fel de îmbietoare, în registre diferite, ci și de semnificații contrare. Pe când covrigul este expedientul sărăcăcios al zilelor de post sau, în orice caz, emblema unei frugalități la limita lihnirii, cozonacul, dimpotrivă, se arată ca elementul cel mai reprezentativ (dintre împletiturile de aluat, vorbesc) al dezmățului de dulce. Singura, poate, situație în care primul, subțire și în formă, și în fond, își ia revanșa, e neverosimila imagine a câinilor cu covrigi în coadă.

Literaturii, firește, nu-i scapă nuanțele acestei schisme pufoase. Să le urmărim, deci. Trăgând a pagubă, simigiul lui Anton Pann reușește, făcând planuri de îmbogățire, să spargă ouăle pe care le câștigase vânzându-și covrigii. Om fără noroc... „N-am noroc“ zice, ultimă replică, și fratele lui Stavrache din *În vreme de război*, unde covrigul joacă oarece rol. E hrana, mestecată pe frig, a unui avar, și ispita unei copile venite să ia pe datorie. Să anunțe el, recuperat câinește din mâinile înghețate ale fetei unui mușteriu rău de plată, felul în care va plăti Stavrache? Se poate.

Sau, mai degrabă, covrigul, gol la mijloc, e semnul unei fugi de faptă. În *Situațiunea*, fericitul tată cu nervii slăbiți, de criză și de emoțiile paternității, se refugiază, încercând să agațe și un amic, la simigerie, unde „trebuie să scoată covrigi calzi”. Simbolul crizei, ori al unei iluzii, aburinde, de prosperitate. O bucurie fugitivă, care păcăleşte foamea și cruță bugetul, potrivită, ca nicio alta, cu lumea de tranziție a lui Caragiale. Și a noastră.

„Cozonacii și plăcinta de drob” sunt, în *Duminica Tomii*, de-a dreptul o bucată din râvnita *Pays de Cocagne*, răzbu-narea săptămânilor de post. În *Chirița în provincie*, stă în capul listei pe care Bârzoii o face spre apărarea bunei tradiții, cu privire la îndatoririle gospodărești ale femeii. Emanciparea începe cu dezvățarea de cozonac.

Care, de pildă, nu-l prinde pe Sadoveanu, dedat la compromisuri „pentru o bucată de pâine”. Replica lui Belu Zilber, „pentru o bucată de cozonac”, arată, de fapt, depărtarea de filosofia, precară, a covrigului. În lumea lui Caragiale, pe picior de plecare, cu favorizați niciodată siguri de durata favorurilor ce li se dau, se mănâncă, cu voluptate, covrigi. Lumile așezate, în bine, ca și în rău, care i-au urmat, descoperă delicia brioșei. Madlena însăși e efigia dulce a modernității.

Așadar, replica parvenitismului nelecuit, „cu iaurt, cu gogoșele / te făcuși vornic, mișele”, poate fi citită și ca o trecere între cele două forme, bine despărțite, de stil de viață, la urma urmei. Vânzătorul de covrigi aspiră, de obicei în deșert, dar cine poate ști, să fie, cândva, un mâncător de cozonac.

În *Moșii* lui Caragiale, covrigul și cozonacul se întâlnesc. În vreme ce primul e, pur și simplu, prins între prafuri de purici și roșcove, adică între leacuri de mizerie și hrana pustnicilor, în vecinătatea totalei deriziuni, al doilea e „adevărat”. Poate, fiindcă în criză, pe „dever slab”, covrigul

se vinde de la sine, pe când cozonacul are nevoie de un certificat de garanție. Oricum ar fi, trecând, iată, fără prea multe urme, prin literatură, de cozonac se leagă suspiciuni, pe când de covrig, *pretiola* al călugărilor, mică recompensă dată copiilor cuminți, se lipește mai degrabă o simpatie a sărăciei conviviale. În definitiv, madlena servește trecutului, cel întotdeauna mai bun. Covrigul, contorsionat și fragil, e îmbucătura nemistuită – fără, însă, să cadă greu – din prezent. Pe care mirosul, amăgitor, îl servește mai bine decât gustul purtător de amintiri.

AMPLOAIAT

Sunt literaturi cu slăbiciune pentru funcționar. Acel ins care pleacă, eventual, într-o vacanță reglementară și revine, apoi, la ritmul imperturbabil al cancelariei lui cenușii. Acolo nu sunt evenimente, numai termene, care se succed cu regularitatea intrărilor din condică. Stilul ăsta ticăit li se potrivește anumitor perioade, anumitor spații culturale, care dau portrete memorabile ale oamenilor din spatele ghișeeilor, de care te desparți, la rându-ți, în vacanță, și-i revezi tot acolo, cu-aceeași acră neplăcere.

Probabil că într-un top al empatiei cu breasla funcționarilor literatura britanică ar conduce detașat. Toți amărății romanului realist, plimbându-și servieta pe cheiurile veștede, între nesiguranța slujbei și închisoarea datornicilor, semnează condica în același loc: la cancelarie. Sub feluritele ei nume. Reprezentantul – deși totul îl face să fie nerepresentativ – acestui popor de umbre costelive e *Bartleby*, scribul autist. Cu o disperare pe care nimeni nu i-o înțelege, se agață de o formă, de o rutină. De independența pe care nu o are, dar pe care o clamează cu fiecare refuz, de servitutea fără scop. Să stai într-un loc după ce nu mai e nevoie de tine, și nimic din ce faci nu se atinge, măcar în trecut, cu *se rendre utile*, iată boala. Fără soluție,

fiindcă lumea funcționează e făcută să se consume, ca arhivele vechi.

Ceva mai elegantă, funcționările franceză, a domnului de Balzac, bunăoară, are măcar dreptul la decădere, nu la împrumutarea anonimă, la un colț de stradă, la un dos de clădire. În varianta lui Flaubert, copiii pe care prostia i-a făcut celebri au chiar și dreptul la inițiativă. Că elanurile lor se prăbușesc unul după altul e adevărat, dar nu l-a dezamăgit știința *de omni re* pe însuși Faust?

Funcționar el însuși, Kafka dă, poate, cea mai frisonantă reprezentare literară, din partea cealaltă, a victimei, a logicii de cancelarie (azi, i-am spune, fără să greșim prea mult, *logica firmei*). O logică deraiată, stranie, care-ți invadează spațiul intim și, în cele din urmă, te găsește oriunde-ai fi și te omoară. La capătul unor cazne complicate. Iar efectul acestei înfățișări sumbre a unor sisteme făcute să te transforme în gândac și să te strivească este identificarea mai tuturor captivilor birocrăției cu estica, profund estica, elegie pentru om. Nu pentru funcționar. Auzi, în jur, „e ca-n Kafka“, varianta *noir* a deja clasicului „e ca-n Caragiale“. Cel prin care literatura română cu și despre funcționari își ia revanșa.

Funcționarii lui Caragiale sunt de toate felurile. Cel mai adesea supuși, dacă nu slugarnici. Solicitudinea enervantă a unui inspector școlar, vag îndrăgostit de o doamnă mamă încă bine, care se păzește cu odicolon, dubla măsură a pedagogului de școală nouă, disponibilitatea unui profesor de-a modifica o notă, ca orice conțopist care măsluiește bonul de casă, pentru a nu strica viitorul unui corigent la morală sunt hibe, atât de bine știute, ale funcționării. Pe deasupra tuturor acestora – și încă, a altora, impiegați, gazetari mărunți ai rubricii mondene, valeți, vizitii – plutește o frică difuză.

Paralizarea voinței, de care suferă Bartleby, sictirul lui Bouvard și Pécuchet, lucrurile care ți se întâmplă fără să

vrei, trăgându-te la fund, în romanele nefinisate ale lui Kafka sunt avataruri ale aceleiași frici. Frica de sistem care, chiar în spațiul celei mai feroase rutine, funcționează imprevizibil. Funcționarul trece, până la desăvârșire, printr-un număr de dresură. Ce i se cere? Un soi de *șezi blând*, *Bubico!* Să fie *cuminte*. Cuminte este, la sfârșit, când revolta lui goală, prin care se delegitimează ca funcționar, nu mai ajută la nimic, nenea Anghelache. Funcționarul care-și dorește, schimbând ce e de schimbat, „să vorbești cu robul tău mai des”. *Și anii mor, și veacurile pier...*

O lume tristă, între cancelarie și berărie. Există leac pentru orice, însă lichidarea de conturi, aceea pe care nenea Anghelache o așteaptă, nu se întâmplă cât e viața. Nicio semnătură nu închide condica, și niciun concediu nu amână problemele. Toamna se deschid cancelariile, toamna se-ntind nervii. E sezonul cel mai funcționăresc, când mecanisme amortite își reiau tic-tac-ul. Viața cu puțin înaintea morții, din *Death of a Salesman*. Ultima trădare a sistemului, aceea de a te da afară. Pe care o aștepți, și-o dorești, cu ardoarea cu care-ți dorești ultima rată, ultima poliță, ultima tranzacție a zilei, în fine, capătul, dar pe care nu ai resursele să o suporti. *We're free, we're free...* Funcționarul, deopotrivă cu omul care stă la coadă, își va vedea cancelaria de-afară. Și puține privilegii sunt mai dezolante.